

ZONDER OORDEEL KUKEN NAAR WAT ER NODIG IS

Marcel van Herpen is medeoprichter van het NIVOZ en hetkind. Hij was projectleider van het Expertisecentrum Duurzaam Opvoeden en Ontwikkeling en oprichter van het Expertisecentrum ErvaringsGericht Onderwijs Nederland. Marcel is hoofdcoach van de Ruud van Nistelrooy Foundation.

MARCEL VAN HERPEN

Interviewer: Ingrid Verkuil

Jouw youtube filmpje: 'Wat zou jij doen?' is heel bekend geworden en nog steeds actueel. Het gaat over een meisje met ADHD dat aangemeld wordt op een school. Ze heeft een dik dossier. De directeur weet niet of hij het meisje moet aannemen. Aan het eind van het filmpje blijkt dat het om Pippi Langkous gaat. Je gebruikt Pippi als metafoor van kinderen die nu een etiket zouden krijgen, maar zich prima redden.

Wat heb jij met Pippi Langkous?

Mijn generatie is met Pippi opgegroeid. Ik ben van 1967. Er waren toen niet zoveel tv-programma's dus iedereen keek naar Pippi. Ik vond het zo'n voortreffelijk kind, omdat ze de hele dag deed waar ze zin in had en alles kon. Ze kon vliegen, was zo sterk dat ze een paard kon optillen, ze maakte alles wat ze wilde en deed alles wat ze wilde. Daar droomt eigenlijk ieder kind van, dus speelden wij Pippi na. Ik vond Pippi een gewoon kind, geen buitenbeentje. Ze ontwikkelde zich door alles gewoon te doen en te proberen. Niet in school maar van het leven zelf. Ik zie de ontwikkeling van Pippi dus als normaal.

Tommy en Annika waren een product van hun ouders volgens opgelegd fatsoen en daar gedroegen zij zich naar. Ook op school zag je dat ze heel aangepast waren. Maar als ze met Pippi op stap gingen zag je dat ze meer gingen genieten en meer plezier hadden.

Ben jij een buitenbeentje?

Nee, zo zie ik mijzelf niet. Dat komt omdat ik niet uitga van een norm. Er bestaat voor mij geen gemiddelde. Ik ga uit van verschillen. We zijn allemaal anders.

Wie ben jij als persoon?

Ik ben creatief en innovatief vooral voor de onderwijswereld. Ik sluit aan op wat ik tegenkom maar werk ook aan de grenzen van mogelijkheden van opvoeders. Ik probeer te verbinden maar soms moet je ook opkomen voor kinderen die dat zelf niet kunnen, bijvoorbeeld in het geval van misbruik of discriminatie. Vanuit de verbinding ga ik dan de strijd aan.

Heb je zelf kinderen?

Wij hebben 3 jongens. De oudste is 18, dan 13 en een van 9.

Hoe was jouw opvoeding?

Ik kom uit Heeswijk-Dinther, een Brabants dorp. We hadden veel vrijheid en woonden tussen de boerderijen waar je veel ruimte had. Wij leefden nog in de Pippi-tijd. Je kon vlotten bouwen, boomhutten maken, er waren dieren, bossen, we speelden met klapperpistooltjes. Je vond mij heel veel buiten.

Hoe heb jij jouw schooltijd ervaren?

Zelf heb ik 7 jaar over de HAVO gedaan. Met behulp van bijles heb ik uiteindelijk mijn diploma gehaald. Ik zag de zin niet van het curriculum en wilde graag zelf dingen ontdekken en sporten. Dat kon je niet in een lokaal. Daarna ging ik naar de PABO. Daar vond ik het meteen geweldig. Ik was gefascineerd door hoe kinderen zich ontwikkelen. Na mijn PABO werd ik gevraagd door een groep ouders die de eerste school voor ErvaringsGericht Onderwijs in Nederland aan het oprichten waren. De school heette Bs. Uilenspiegel, maar het had ook de Pippi-school kunne heten. We wilden de Pippi-kant bij kinderen stimuleren. Dat hield in dat vrijheid, ondernemerschap, humor en plezier belangrijk waren. We observeerden en gebruikten de kinderen als een spiegel om van te leren. Ons doel was om het welbevinden en de betrokkenheid van de kinderen te verhogen.

Waardoor is jouw visie gevormd?

Middels lezingen ben ik in zo'n 15 landen terecht gekomen. Van mooie voorscholen in Zweden tot jeugdgevangenissen in India. Ik werd tijdens mijn reizen diep geraakt door kinderen die uitvielen en buitengesloten werden. De gevolgen waren zo indringend. Het veroorzaakte delinquent gedrag en soms zelfs zelfmoord. Ik verdraag het niet als kinderen worden buitengesloten.

"Wij leefden nog in
de Pippi-tijd"

Kinderen met diagnoses probeert men in het onderwijs te repareren. Er wordt vooral gewerkt aan hun tekortkomingen. Wat vind je daarvan?

Het is een minachting voor het menselijk potentieel om te gaan remediëren daar waar je zelf kinderen hebt geselecteerd die er niet bij horen. Nee, differentiëren is een vanzelfsprekend fenomeen waar je niet mee omgaat, maar waar je van uitgaat.

Bedoel je dat je moet uitgaan van verschillen?

Ja, precies.

Wat vind je het curriculum en kerndoelen waar scholen aan moeten voldoen?

Door een te strak en eng curriculum – met een overdosis aandacht voor 2 vakken - worden kinderen onterecht als object en niet als subject gezien. Anders gezegd: de mens wordt nog steeds niet als uniek psychosociaal wezen benaderd, maar als object in een voorgevormd systeem. En dan redden we het nooit! Hierdoor ontstaan vertrouwelijke pedagogische relaties maar moeizaam en wordt het unieke potentieel van de mens niet vanzelfsprekend aangesproken.

Een goede leraar is empathisch. Waarom is dit zo belangrijk?

Een leraar moet het perspectief van kinderen in kunnen nemen en daarmee is empathie misschien wel een van de meest voorwaardelijke fenomenen binnen de pedagogiek. De pedagogiek begeeft zich in de verschillende lagen van de bewustzijnsniveaus van mensen.

Je hebt gewerkt in jeugdgevangenissen in India en werkt nog steeds in jeugdgevangenissen. Wat leer je daarvan?

Ik leer ervan dat voor een gezonde ontwikkeling kinderen gehecht moeten zijn aan minimaal één persoon. Deze hechting bestaat uit een relatie die onvoorwaardelijk en liefdevol is. Ik noem dat een pedagogisch oplaadpunt. Daar laven de kinderen zich, daar komen ze tot rust, daar mogen ze zijn wie ze zijn en daar worden ze gezien en gehoord.

"We hadden
veel vrijheid
en woonden
fussen de
boerderijen
waar je veel
ruimte had"

Pippi paste niet in het schoolsysteem maar had door haar eigenheid en creativiteit bijzondere talenten. Wat zou er moeten gebeuren in het onderwijs om creatief getalenteerde kinderen meer tot hun recht te laten komen?

Differentiatie zou meer vanzelfsprekend moeten zijn. Dus de norm kun je loslaten en het leerstofjaarklassensysteem kun je afschaffen. Net als in de maatschappij waarin je werkt met gemixte mensen zo zou het ook in het onderwijs moeten zijn. Ieder kind zou op eigen niveau en vanuit eigen interesses moeten kunnen (samen)werken.

Ons schoolsysteem gaat nog teveel uit van het idee dat we denken dat we allemaal hetzelfde nodig hebben, terwijl we al wel weten dat elk kind uniek is. Belangrijk is de verhouding tussen autonomie en relatie. Er moet een juiste spanning zijn tussen wat je als groep samen doet en wat kinderen individueel willen.

De wereld en de school zijn niet gescheiden. Je brengt de wereld in school of je gaat de wereld in. De wereld in school brengen gaat tegenwoordig een stuk gemakkelijker, bijvoorbeeld door het internet. Pippi ervaarde de wereld echt. Hier kan het onderwijs nog meer in doen waardoor kinderen echt ervaren hoe de wereld werkt. Een school is een plek om tot inzicht te komen en te bezinnen.

Wat vind jij van het reguliere onderwijssysteem met zijn jaarklassensysteem en standaardisatie?

Het onderwijs houdt nog te vaak kinderen klein. Kinderen die niet mogen laten zien wat ze kunnen, leraren die nauwelijks zeggenschap hebben over de inhoud, maar ook niet over de manier waarin het onderwijs vorm krijgt. De menselijke verhoudingen zijn eruit gehaald.

Waarom komen de leraren niet in opstand?

Veel leraren zijn bang voor berispingen, slechte rankings, soms zelfs hun baan (lees hypotheek) en het verlies van collega's. Er is sprake van angst. Maar daar waar mensen niet bang zijn en open worden, zie je dat het emancipatieproces een kans krijgt. Wanneer leraren, schoolleiders, pedagogen hun verantwoordelijkheid nemen, ontstaat er ontwikkeling.

Wie hebben er belang bij dat het onderwijssysteem blijft bestaan?

De farmaceutische industrie, de toets-industrie en allen die economische belangen hebben bij remediërende programma's.

Er vallen steeds meer kinderen uit in het reguliere onderwijssysteem, doordat zij niet gezien en gehoord worden. Wat doet dat met kinderen denk je?

Niemand verdraagt het dat hij er niet bij hoort. Wat iedereen wil, is dat je erbij hoort, gezien wordt in wie je bent, in wat je doet, in wat je vermag. En daar gaan we natuurlijk vreselijk uit de bocht. Want wij hebben bedacht dat kinderen zich op een bepaalde manier zouden moeten gedragen en op een bepaald niveau zouden moeten presteren en dat wordt vergeleken en dat wordt gerankt. Natuurlijk is er wel iets te selecteren, maar veel minder en veel later dan we nu doen. Er wordt eerst een open uitdaging gecreëerd waar kinderen mogen ontdekken, SPELEN dus. Heel lang en intensief uitdagingen aangaan en 'fouten' mogen maken om zichzelf te leren ontdekken, vertrouwen te krijgen en een zelfbeeld te ontwikkelen.

Wat is jouw grootste aanklacht tegen het onderwijs?

Mijn grootste aanklacht tegen het onderwijs is dat het uitval veroorzaakt en mensen buitensluit en dat we dat nog steeds organiseren en legaliseren. Dat is verwerpelijk.

Er komen steeds meer thuiszitters bij. Hoe kijk je daar tegenaan?

Dat zie ik als een signaal dat er nog veel fout gaat. Er wordt nog te veel uitgegaan van een norm maar we moeten principieel op zoek naar wat kinderen nodig hebben.

Wat kunnen we doen tegen buitensluiten?

Verbondenheid en verantwoordelijkheid zijn wat mij betreft de grote thema's van de komende eeuw. Ik denk dat we voor het emancipatieproces een openheid moeten creëren, die nog niet vanzelfsprekend.

Hoe doe je dat dan?

Neem leraren aan op hun openheid.

Waarom?

Omdat mensen die niet open zijn 'chantabel' zijn en kinderen voelen wanneer iemand niet helemaal vrij is. Daar gaan ze hun eigen ruimte innemen.

Jij vind het dus belangrijk dat niemand buitengesloten wordt. Hoe pak je dat aan in een klas?

Ken je de film 'Japanse levenslessen' van Toshiro Kanamori? Daarin wordt duidelijk dat als één kind niet gelukkig is, er niemand gelukkig is. Wat daar onder ligt, is dat je de klas als geheel benadert, een gemeenschap waarin unieke individuen zitten die zich elk op een bepaalde manier tot elkaar verhouden. Ik geef dus voorrang aan interventies die goed zijn voor de hele groep. Belangrijk is daarbij de interactie tussen de leraar en zijn leerlingen (Pedagogisch tact). Je oefent dit door met de kinderen te praten over wat je van elkaar verwacht. Jij leert van de kinderen en zij van jou, in wederzijdse beschikbaarheid.

Hoe bouw je een goede relatie op met leerlingen?

Dit kan alleen ontstaan als er wederzijds vertrouwen is. In die ruimte wordt er veiligheid ervaren, zodat je je kwetsbaar durft op te stellen en weet dat de ander niet onmiddellijk een oordeel heeft. In die ruimte is het mogelijk om vertrouwen te ervaren en vertrouwen te geven aan de ander. Vertrouwen en zelfvertrouwen dus. Het zijn twee kanten van dezelfde medaille. Zoals er geen autonoom persoon is zonder relatie.

Hoe ziet de gezagsverhouding eruit tussen leraar en jongeren?

Het gaat om mensen voor wie je respect hebt, mensen tegen wie je opkijkt, mensen die voorbeeldgedrag laten zien. Het gaat niet om het klassieke gezag 'Wie is hier de baas?' maar om gezagsverhoudingen op basis van wederkerigheid, het respect dat je uitstraalt. De respectvolle persoon die je bent. Als je op basis van vertrouwen werkt, is er geen ordeprobleem en dus ook geen gezagsprobleem. De verhoudingen zijn in die klas gebaseerd op wederzijdse, respectvolle relaties.

Wat triggert de gezagsverhouding?

Een kind roept soms iets op bij een leraar, waardoor het niet lukt met dit kind. Dit is vaak te herleiden tot zijn eigen biografie. Op het moment dat de leraar zich daar bewust van is, ontstaat de mogelijkheid om er zonder oordeel naar te kijken en er vervolgens anders op te reageren.

Kinderen die buiten de boot vallen, worden ontkoppeld. Wat vind je daarvan?

Ik vind het een slechte zaak. Hiermee worden kinderen veroordeeld. Maar kinderen hebben het nodig dat ze ergens bij horen. Je zult dus om dit te voorkomen alles moeten inzetten op de relatie zonder oordeel. Als je zegt tegen een kind: 'Je bent lastig', dan is dit een oordeel. Het kind laat met zijn gedrag zien dat hij een relatie met jou en de kinderen wil, maar niet weet hoe hij dat tot stand brengt. Het lukt hem niet om duidelijk te maken wat hij nodig heeft om een goede relatie aan te gaan.

Als het niet lukt met zo'n jongen, dan is het noodzakelijk dat de leraar naar zichzelf kijkt. Het gaat erom, om zonder oordeel te kunnen kijken wat er nodig is. Daarvoor is een leraar nodig die in staat is om niet te schrikken van 'ongewenst gedrag'.

Kinderen willen niet een bepaald type leraar. Ze willen dat de leraar met wie ze te maken krijgen open is, te vertrouwen is en authentiek. Soms maakt het systeem dat bijna onmogelijk.

Als een leraar zichzelf hoort oordelen over een kind, dan hoop ik dat hij zich onmiddellijk realiseert dat dit oordeel het heel lastig maakt om een goede relatie met het kind op te bouwen.

Mijn ideale leraar discussieert niet, mijn ideale leraar studeert. Dat betekent dat hij steeds minder meningen heeft en steeds beter snapt hoe het leven in elkaar zit. Geen kennis, maar wijsheid.

Over Marcel van Herpen

Marcel begeleidde veel pedagogische projecten en schoolontwikkelingstrajecten in binnen- en buitenland. Alleen al in Nederland deelde hij tijdens congressen en conferenties zijn visie op leren en ontwikkelen met meer dan 175.000 leraren. In 2013 verscheen van zijn hand *Ik, de leraar*, een boek om de emancipatie van de leraar en de kinderen te bevorderen. Zijn werk is gebaseerd op het ecologische en humanistisch uitgangspunt dat geen mens mag worden buitengesloten.

Waar *Ik, de leraar* het primaire proces beschrijft waarmee uitsluiten van kinderen wordt tegengegaan, brengt zijn volgende boek *Wij, de leraar* (2016) de verantwoordelijke opvoeders samen. Niet alleen de individuele relatie, maar vooral het netwerk van mensen om je heen, bepaalt hoe je er zelf voor staat.

"HET ONDERWUSSYSTEEM ZELF IS OOK EEN
VEROORZAKER VAN UITVAL EN BUITENSLUITEN"

